

Muhafazakâr Düşünce'de 'Otorite' Anlayışı

Fatih DUMAN·

The Concept of 'Authority' in the Conservative Thought

Citation/©: Duman, Fatih, (2017). The Concept of 'Authority' in the Conservative Thought, Milel ve Nihal, 14 (1), 135-159.

Abstract: This essay focuses on how the concept of 'authority' is shaped in the context of conservatism, which is one of the most important traditions of Western social / political history of thought. The concept of 'authority', defined as a legitimate power, is at the intersection of social and political at the theoretical and practical level. In other words, conservatism addresses the issue of authority in a framework that transcends the limits of the political sphere, with reference to a religious or non-religious power to provide moral codes that individuals must comply with. This broad sense of the authority in the conservative mentality refers to a conceptual framework that requires the examination of the philosophical/theological, social and political levels at the same time and in the context of their mutual relations. For this reason, at first philosophical / theological arguments underlying the understanding of authority in the conservative thought will be discussed in the study. In the second part, the conservative social theory and the broader sense of 'authority' will be examined, in particular the relation between individual and society and the concept of 'social organic integrity' shaped in connection with these arguments. The last part will focus specifically on the issue of political authority and legitimacy.

Key Words: Conservatism, authority, political authority, legitimacy.

Atıf/©: Duman, Fatih, (2017). Muhafazakâr Düşüncede 'Otorite' Anlayışı, Milet ve Nihal, 14 (1), 135-159.

Öz: Bu çalışma, Batı toplumsal/siyasal düşünce tarihinin en önemli geleneklerinden birisini teşkil eden muhafazakârlık bağlamında 'otorite' anlayışının nasıl şekillendiğine odaklanmaktadır. Meşru iktidar/güç olarak tanımlanan 'otorite' kavramı, teorik ve pratik düzeyde toplumsal ve siyasal olanın keşif noktasında yer almaktadır. Bir diğer deyişle, muhafazakârlık otorite konusunu siyasal alanın sınırlarını aşan bir çerçevede, bireylere uymaları gereken ahlâki kodları temin eden dini veya dini olmayan bir buyurma gücüne referansla ele almaktadır. Muhafazakâr düşüncede otoritenin bu geniş anlamı felsefi/teolojik, toplumsal ve siyasal düzeylerin aynı anda ve karşılıklı ilişkileri bağlamında incelenmesini gerektiren bir kavramsal çerçeveye göndermede bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada öncelikle muhafazakâr düşüncedeki otorite anlayışının temelinde yatan felsefi/teolojik argümanlar ele alınacaktır. İkinci kısımda, bu argümanlarla bağlantılı olarak şekillenen başta birey-toplum ilişkisi ve 'toplumsal organik bütünlük' anlayışı olmak üzere muhafazakâr toplumsal kuram ve geniş anlamda 'otorite' konusu incelenecektir. Son kısımda ise spesifik olarak politik otorite ve meşruiyet konusuna odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, otorite, politik otorite, meşruiyet.

Giriş

Düşünce tarihi boyunca geniş anlamda 'otorite' ve 'meşruiyet' konusu teolojik, toplumsal ve siyasal düzeyde canlılığını korumuş bir tartışma alanını teşkil etmiştir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren, kökenleri tartışmalı olmakla birlikte, iktidar/güç ve otorite ilişkisi ve bu bağlamda karşımıza çıkan meşruiyet sorunsalı en önemli ve sonuçları itibariyle pratikte yaşamsal etkiler yaratan hususlardan birisi olmuştur. Geniş anlamda toplumsal/siyasal alanda güç kullanılmaya başlanması aynı zamanda bu gücün bir hak olduğu ya da zorunlu/faydalı olduğu yönündeki argümanlarla meşruiyetinin sağlanmasını da gerekli kılmıştır. Çünkü hangi alanda olursa olsun, bir güç/iktidar kullanımını, buna maruz kalanların bir şekilde rızası ya da onayı olmadan sürdürmenin, bir diğer ifadeyle, gücü bazı meşruiyet araçlarıyla dolaylanmadan uygulamanın

apaçık sınırları mevcuttur. Kadim filozoflardan modern olanlara kadar açık olan şey, süreklilik ve istikrar taşıması için iktidarın uygulanmasının (*potestas*), mutlaka kendinden kaynaklandığı ve ona meşruiyetini veren bir özünün (*auctoritas*) olması gerektiğidir. Düşünce tarihine bakıldığında bunların bazı dönemlerde birbirinden ayrıldığı ve hatta bu yolla birbirine rakip otoritelerin ortaya çıktığı görülürken; bazı tarihsel dönemlerde ise bu ikisinin aynı merkezde toplandığı ve kendi meşruiyeti için dışsal bir güce/referansa ihtiyaç duymayan politik/teolojik öznelerin açığa çıktığı görülmektedir.

Konuya geniş bir perspektiften yaklaşıldığında denilebilir ki, tarih boyunca toplumsal ve siyasal iktidarlar/güçler meşruiyetlerini sağlayarak kendilerini meşru bir iktidar hâline getirmek ve bu yolla kullandıkları yetkileri bir 'hak' olarak tanımlamak ve güce itaati diğer insanlar için de bir 'görev' hâline getirmek için farklı araçlar kullanmışlardır. Bu bağlamda toplumsal, siyasal ve dinsel alandaki otoritelerin meşruiyetini sağlamak üzere farklı dönemlerde mitler (mitolojik açıklamalar), dini inançlar (teolojik argümanlar), gelenekler/âdetler, kişisel karizma kültürleri (lider kültürleri), ideolojiler, bilimsel/akılcı argümanlar vb. işlevsel hâle gelmiştir. Bu meşruiyet araçlarının dönemsel olarak birbirini takip eden lineer bir ilerleme sürecinde birbirinin yerini aldığını söylemek de gerçeği tam olarak yansıtmaz; genel bir düzeyde böyle bir değişim varmış gibi görünmekle birlikte meşruiyet araçları çoğu zaman iç içe geçmekte, içlerinden bazıları dönemsel olarak ön plana çıkmaktadır. Örneğin günümüzde her ne kadar otoriteler rasyonel ve hukuksal bir temelde meşruiyetlerini kurgulamaya çalışsalar da, diğer meşruiyet unsurlarının da zaman zaman işlevsel oldukları ve hatta bazı kritik dönemlerde diğerlerinin önüne geçebildiklerini gözlemleyebiliriz.

Siyaset biliminde kısaca meşru iktidar/güç olarak tanımlanan 'otorite' kavramı farklı politik felsefi yaklaşımlar tarafından değişik şekillerde analiz edilmektedir. 'Otorite' gerek teorik gerekse pratik düzeyde bulunduğu yer itibarıyla toplumsal ve siyasal olanın kesişim noktasındadır. Yalıtılmış bir şekilde sadece politik otoriteden bahsetmek toplumsal gerçekliğin analizinde sınırlı bir açıklama sunabilir; benzer şekilde sadece sosyolojik düzeyde otoriteyi ele almak da politik olan ile etkileşimini göz ardı ettiği için gerçeği bize tam olarak sunmayacaktır. Ayrıca hem toplumsal hem de politik otorite

anlayışının temelinde yatan bazı felsefi/teolojik kabuller/argümanlar mevcuttur. Meşruiyetin açığa çıktığı inançları ya da argümanları ifade eden felsefi/teolojik alanın da, bu itibarla göz ardı edilmesi mümkün değildir. Kısaca belirtmek gerekirse 'otorite' kavramı felsefi/teolojik, toplumsal ve siyasal düzeylerin aynı anda incelenmesini gerektiren bir anlam çerçevesine sahiptir.

Bu çalışma konunun zikredilen şümüllü referans alanının farkında olarak, Batı siyasal/toplumsal düşünce tarihinin en önemli geleneklerinden birisini teşkil eden muhafazakârlık çerçevesinde 'otorite' anlayışının nasıl şekillendiğine odaklanacaktır. Muhafazakârlık bir siyasal tutum/tavır olarak alındığında tarihin eski dönemlerine kadar götürülebilirken, bir siyasal ideoloji/öğreti ya da bir toplumsal/siyasal düşünce geleneği olarak ele alındığında modern dönemde Aydınlanma Çağı, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin temel uğraklarını oluşturduğu bir tarihsellik üzerine oturmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse muhafazakârlık, felsefi alanda Aydınlanma düşüncesine, toplumsal ve politik alanda Fransız Devrimi ile ilişkilendirilen değişim ve dönüşümlere gösterilen tepkiler bağlamında şekillenmiş; daha geniş çerçevede ise Sanayi Devrimi'nin neden olduğu çok yönlü süreçlerin açığa çıkardığı meydan okumalara verilen cevaplarla ilerlemiştir.¹ Çalışmamız bağlamında muhafazakârlık modern bir toplumsal/siyasal düşünce geleneği olarak ele alınmakta ve bu çerçevede 'otorite' anlayışı analiz edilmeye çalışılmaktadır. Ancak yukarıda yöntemsel düzeyde daha geniş anlamda belirttiğimiz gibi, muhafazakârlık özelinde daha spesifik anlamda ele alındığında da aynı durum geçerlidir: Muhafazakâr düşüncede 'otorite' kavramını ele almak kaçınılmaz

¹ Özipek'in (2004: 6) ifadesiyle, "...bir giriş tanımlamak gerekirse, muhafazakârlık, Aydınlanmaya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan, rasyonalist siyaseti sınırlandırmayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm proje(cil)lerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir. Devrimci dönüşüme karşı evrimci veya tedrici değişimi savunan, geleneksel toplumsal kurumların tahrip edilmesinin, sekülerleşmenin ve dayanışmacı toplumsal yapının aşınmasının felaket getireceğini ileri süren çağın muhaliflerinin ortaya koydukları eleştirel birikim, muhafazakârlığın günümüze kadar taşıyacağı ana omurgasını oluşturacaktır."

olarak meşruiyetin kurulduğu *felsefi/teolojik* zemini/kabulleri, *toplumsal kurama* dair temel argümanları ve bunlarla doğrudan ilişkili olan *politik otorite* ve *meşruiyet* sorununu ele almayı gerektirmektedir. Aynı zamanda otorite anlayışı zorunlu olarak özgürlük, eşitlik, insan doğası, hiyerarşi, toplum, birey, ara kurumlar, devlet, toplumsalın doğası, devletin/siyasetin sınırları vb. gibi kavramların da karşılıklı ilişkileri/nüfuzları bağlamında incelenmesini elzem kılmaktadır. Aşağıda muhafazakâr düşüncede otorite anlayışı yukarıda zikrettiğimiz çerçevede analiz edilmeye çalışılmıştır.

I. Felsefi ve Teolojik Temeller

Muhafazakâr düşüncedeki otorite anlayışının felsefi/teolojik kökenlerinde özellikle iki husustaki temel kabulleri yatmaktadır. İlk olarak bütün muhafazakâr düşünürler Aydınlanma düşüncesinin Descartes'tan mülhem iyimser insan doğası anlayışı üzerine inşa edilmiş olan '*rasyonel otonom özne*' anlayışına karşı çıkarlar. İkinci olarak ise bu karşı çıkışla doğrudan bağlantılı olan bir tür '*beşeri eksiklik felsefesi*' yahut bir başka ifadeyle '*kusurlu/eksik insan doğası*' anlayışını savunurlar. Özünde iç içe geçmiş olan bu iki kabul, muhafazakâr düşüncenin toplumsal ve siyasal alana dair temel argümanlarının felsefi kökenlerini oluşturmaktadır.

Beşeri Eksiklik Felsefesi

Muhafazakârlara göre Aydınlanma'nın iyimser insan doğası yaklaşımı ve buna dayanan temel argümanları bütünüyle yanlıştır. Buna göre genel anlamda Aydınlanma düşüncesinde insan özü itibarıyla iyi, özgür, eşit ya da mükemmelleşebilir bir varlık olarak görülmektedir. Hıristiyan düşüncesindeki kötümser/günahkâr insan doğası kavrayışına karşı çıkarak insanı bozan ve yozlaştıran unsurların, insanın içinde yer aldığı toplumsal, siyasal ve dinsel kurumların olduğunu vaaz eden Aydınlanma düşünürlerine göre, mevcut düzen değiştirildiğinde buna paralel olarak insan doğası da özündeki iyiliğe, özgürlüğe ya da mükemmelliğe kavuşacak ve bu yolla 'ideal' bir düzen kurulabilecektir. Aydınlanma'nın bu yaklaşımını insanın yaratılışındaki özüne ya da evrimsel süreçte şekillenen doğasına ters bularak karşı çıkan muhafazakârlara göre, bu düşünceler insanı gerçekte olmadığı bir pozisyona yerleştiren bir tür kibrin ifadesidir. Muhafazakârlara göre Aydınlanma'nın insanı neredeyse Tanrılaştıran kibri ve bu temele dayanan felsefi argümanları, toplumsal ve

siyasal düzeydeki çözümlmelerini ve önerilerini de yanlış ve hatta tehlikeli hâle getirmektedir; sağlıklı bir düzen için bu tarz bir insan doğası anlayışı doğru olmadığı gibi toplumsal ve siyasal alanda da şiddete ve baskıya yol açacaktır. Kısaca belirtecek olursak, Aydınlanma'nın insanın mükemmelleşebilir bir doğaya sahip olduğu yönündeki inancında ifadesini bulan kibri, insanın Tanrı'yla ya da kutsal olanla, doğayla ve diğer insanlarla olan ilişkilerini bozacak bir içeriğe sahiptir (Duman, 2010a).

Muhafazakârlara göre insan doğası, Aydınlanmacıların ileri sürdüğünün aksine, 'eksik', 'kusurlu' ve 'kötülüğe meyyal' bir öze sahiptir. İnsan hiçbir zaman mükemmelleşemeyecek olan bir eksiklikle maluldür (*human imperfection*). Bu temel argümanı dindar muhafazakârlar *Eski Ahit*'teki 'ilk günah' öğretisine referansla açıklamaktadır (*metafizik muhafazakârlık*). Buna göre insan ilk günahın yüküyle doğduğu için günaha ve kötülüğe meyyal bir fitrata sahiptir. Yaratıcının insan doğasına yahut fitratına yerleştirdiği temel içgüdüler ve tutkular kaçınılmaz olarak insanı ahlaken eksik ve kusurlu bir doğaya sahip kılar. Bazı muhafazakârlar ise beşeri eksiklik felsefesini, dine ya da kutsal metinlere hiçbir göndermede bulunmaksızın, insan doğasının ampirik incelenmesine dayanan seküler bir açıklama tarzıyla sunarlar (*evrimci* ya da *Darwinci muhafazakârlık*). Teolojik kaynakları kullanmayan bu tarz muhafazakârlar insan doğasını ve beşeri toplumsal düzeni, bunları şekillendiren genetik ve kültürel evrimsel sürece atıfla açıklamaktadır. Metafizik muhafazakârlar insanın eksik/kusurlu doğasını bir şekilde kozmik tasarımın aşkın alanıyla ilişkilendirirken; özünde ampirist olan evrimci muhafazakârlar ise tarihsel süreçte birikerek ilerleyen ortak beşeri tecrübeyle ilişkilendirerek açıklamaya çalışır. Birincisinde insan doğası ve beşeri düzen/kurallar aşkın gücün belirlediği bir üst iradenin tarihsel somutlaşması olarak görülürken; ikincisinde insan tecrübesinde gözlemlenebilir olan evrimsel sürece içkin ve bu yönüyle doğal olan dinamik bir oluşum olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, metafizik muhafazakârlar insan doğasını dinsel inançlarda/metinlerde ifadesini bulan kutsal bir düzene referansla açıklarken; evrimci muhafazakârlar insanın genetik ve kültürel evriminin bilimi üzerinden açıklamaya çalışmaktadır (Arnhart, 2010; 22-23; 2009).

Sonuçta ister Yaratıcının iradesine referansla isterse evrimsel sürecin ürünü olarak açıklansın, muhafazakâr düşünceye göre insan doğası gereği eksik, kusurlu ve sınırlı bir yaratıktır. Bu durum çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Öncelikle insan psikolojik olarak belirsizlik, istikrarsızlık ve güvensizlikten korkan ve bu yönüyle kural, düzen, güvenlik ve otorite arayan bir doğaya sahiptir. İnsanların güvenlik ve güven arayışı onların alışılmış, bildik ve aşına olunana meyletmelerine yol açar. Bu itibarla insan bireysel olarak kendi kendine yetebilecek, yalıtılmış şekilde yaşayabilecek bir öze sahip değildir; fitratı gereği sosyal güdülere sahiptir ve bu yönüyle bireyi aşan sosyallik örüntülerine ihtiyaç hisseder. Benzer şekilde insan fizyolojik ve zihinsel olarak da bağımlı ve sınırlı bir doğaya sahiptir. İnsanın bu sınırlılığının farkında olarak evrene, dünyaya, topluma, doğaya ve diğer insanlara karşı '*mütevazı*' bir duruş sergilemesi muhafazakârlığın Aydınlanma'nın kibrine karşı önerdiği/savunduğu temel felsefi/yöntemsel pozisyonudur. Tam da bu noktada başta belirttiğimiz birinci temel argüman karşımıza çıkar: '*Rasyonel otonom özne*' eleştirisi.

'Rasyonel Otonom Özne' Eleştirisi

Modern düşünce geleneği içinde özne-nesne dikotomisine dayanan Kartezyen felsefenin rasyonalizminden beslenen '*rasyonel otonom özne*' kavrayışı, öznenin epistemik otonomluğunu ve gerçeğe ulaşmada mevcut/reel gerçeklikten soyutlanmış bir aklın işleyişini vaaz eden bir perspektife sahiptir. Buna göre özne birey, içinde yer aldığı tarihsel, toplumsal, politik, iktisadi vb. unsurları yani dışsal koşulları bütünüyle paranteze alarak aklını, herkes için doğru ve evrensel olan bir şekilde kullanabilir ve buradan hareketle sosyal gerçekliği analiz edebilir. Bu yolla evrensel hakikatlere ulaşılacağını vaaz eden Kartezyen rasyonalizmde gelenek, otorite, duygu, hurafe, önyargı, dış koşullar vb. gibi unsurlar aklın işlemesinin önündeki engeller olarak görülerek dışlanmaktadır. Bir diğer deyişle, bir tür kurucu rasyonalizme dayanan bu yöntemde aklın geniş anlamda tarihsel koşullanmışlığı reddedilmekte ve yüceltilen akıl/cılık her şeyin ölçüsü hâline getirilmektedir (Duman, 2006: 126 vd.). Muhafazakârlık yöntemsel düzeyde tam da bu kurucu rasyonalizme ve onun rasyonel otonom öznesine karşı çıkmaktadır.

Muhafazakârlara göre, Aydınlanma'nın da devralarak geliştirdiği bu kurucu rasyonalist anlayışta ileri sürüldüğü gibi her şeyden

soyutlanmış, bağlamsız ve önyargısız işleyen bir akıl/cılık mümkün değildir. Epistemolojik düzeyde böyle bir akıl/cılık doğru olmadığı gibi, insan doğasının işleyişine de aykırı varsayımlara dayanmaktadır. Muhafazakâr anlayışa göre insan doğası aklın yanında duyular, imgelem, tutkular, güdüler, duygular, önyargılar, sezgiler ve inançlar gibi unsurların karmaşık bir işleyişine sahiptir. Hatta akıl çoğu zaman diğer unsurların yönlendirmesi ya da etkisi altında hareket eder. Kısaca belirtecek olursak, kurucu rasyonalizmde aklın önündeki engeller olarak görülen ve dışlanan unsurlar (duygu, önyargı, gelenek, otorite, din, vahiy, inanç, kültür, dış koşullar vb.) gerçekte aklın işleyişinin kaçınılmaz ve doğal bağlamını oluşturmaktadır. Aydınlanmacıların ileri sürdüğü gibi bunlardan bağımsız bir akıl yürütme, insanın doğası ve zihninin işleyişinin yapısı gereği mümkün değildir. İnsanlar Aydınlanma düşünürlerinde görüldüğü gibi böyle bir akılcılığa meyledebilir ancak bu tarz bir soyut akıl/cılık gerçekte hakikatin sesi değil tam tersine belirli çıkarların ya da tutkuların ifadesi olacaktır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, muhafazakârlar aklın varlığını ya da işlemesini reddetmezler; ancak insan doğasındaki diğer unsurları (duygu, tutku, önyargı, imgelem, sezgi vb.) ezen ya da yok eden tarzdaki kurucu akılcılığı/rasyonalizmi reddederler. Muhafazakârlar aklın yüceltilmesi ve her şeyin ölçüsü kılınması şeklinde tebarüz eden Aydınlanma'nın kibrinin karşısına, aklın sınırlarının farkında olan, Muller'in (1997: 10) ifadesiyle, bir tür "*epistemolojik tevazu (epistemological modesty)*"'yu yerleştirirler.

Muhafazakârlara göre kurucu rasyonalizm ve rasyonel otonom özne fikrine yönelik karşıtlık, sadece epistemoloji ve ahlak teorisi açısından değil neden olduğu toplumsal ve siyasal sonuçlar açısından da büyük önem taşır. Platon'dan Descartes'a kurucu rasyonalizm, tarihi paranteze almanın, bütünüyle yeni bir dünya kurmanın ve buna eşlik eden kurucu şiddetin meşrulaştırılmasının da aracı olmuştur. Fransız Devrimi ve sonraki devrimci ve ütopyacı hareketlerin şiddet denemeleri, içeriği farklılaşmış olsa da, bir şekilde bu tür yöntemsel argümanlardan beslenmektedir. Kısacası bu yaklaşıma karşı çıkan muhafazakârlara göre, insan toplumsal düzeyde hiçbir zaman tek başına olmadığı gibi, epistemolojik düzeyde de hiçbir zaman '*tabula rasa*' durumunda değildir. İnsan akli her zaman belirli tarihsel ve toplumsal bağlamlarda çalışır; bu nedenle ürettiği bilgi ve yargılar da bu bağlamla, verili anlam dünyasıyla birlikte var olur (Duman, 2010: 17).

Tam da yukarıda değindiğimiz insan doğası anlayışı ve kurucu rasyonalizm eleştirisi nedeniyle muhafazakârlık toplumsal kurumlar, otorite, hukuk, düzen, gelenek, vb. gibi kavramlara büyük önem verir. Bunları ön plana çıkartan insanın sınırlı, kusurlu ve bağımlı olan doğasıdır/fitratıdır. İnsan doğası gereği toplumsal kurula/norma, düzene ve hukuka yönelir. Güvenlik arayışı, aidiyet isteği ve insan doğasındaki tutkular tarihsel süreçte ahlaki, toplumsal ve politik kurumların oluşmasına yol açmıştır. Bazı filozofların söylediği gibi kötülüğün ya da erdemsizliğin kaynağı da son keredede toplumun kendisinde olmaktan çok insan doğasının derinliklerinde yatmaktadır. Dolayısıyla insanın kendi bireysel akıl kapasitesini aşan ve kusurlu doğasıyla bütünüyle anlaması imkânsız olan tarihsel kurumlara yukarıda değindiğimiz tarzda bir tür tevazuyla yaklaşması gereklidir. Edmund Burke'ün ifade ettiği gibi akıllı olan bireysel insan değil bir tür olarak insandır; dolayısıyla tür olarak insanlığın ürettiği normlar ve kurumlar bu doğaları gereği bireysel kavrayışın ötesine geçen bir yapıya ve işleyişe sahiptir. Tam da bu nedenle etkili bir ceza hukuku, otoritenin saygınlığı, güçlü bir yönetim, dinin gerekliliği vb. gibi hususlar muhafazakârlarca desteklenmektedir. Yine tam bu nedenle 'özgürlük', 'eşitlik', 'sosyal adalet', 'insan hakları', 'ulusal egemenlik', 'doğa durumu', 'doğal insan' vb. gibi ilkeler ve kavramlar muhafazakârlarca içeriği net olmayan soyutlamalar olarak görülmüş ve taşıdıkları potansiyel tehlikelerin altı çizilmiştir. Bu noktada insan doğasına dair felsefi argümanlar toplumsal kuram ve çözümlemeyle buluşmaktadır; aşağıdaki bölümde bu etkileşimin otoriteye dair sonuçları analiz edilecektir.

II. Muhafazakâr Toplumsal Kuram ve 'Otorite'

Birey-Toplum İlişkisi ve Organik Bütünsellik Olarak Toplum

Genel bir ifadeyle muhafazakârlığın birey ve toplum ikileminde toplumsal olanı öncelediği, bireyleri anlamının ve tanımlamanın ancak toplumsal bağlamda mümkün olabileceğini kabul ettiğini söyleyebiliriz. Bir diğer deyişle, liberalizmin metodolojik bireyciliğine karşı çıkan muhafazakârlığa göre, birey kendi başına ontolojik bir varoluşa sahip olmaktan çok toplumsal bir inşadır. Bu yaklaşım bireylerin hiçbir iradelerinin olmadığı ya da bütünüyle toplumsal olanca koşullandıkları anlamına gelmez. Bireysel iradeler mevcuttur ancak bireye ilişkin her şey belirli bir toplumsallık/tarihsellik

içinde gerçekleşir. Dolayısıyla geniş anlamda toplumsal bir ürün olarak görülen bireyin anlaşılması/çözümlemesi ancak içerisinde yer aldığı kural, kurum ve ilişki tarzlarının analiz edilmesiyle mümkündür. Muhafazakârlara göre, bu analiz Aydınlanma'nın rasyonel, kurgusal ve tarih dışı perspektifi ile değil ampirik, sosyolojik ve tarihsel bir perspektifle yapılabilir. Bir diğer deyişle, Aydınlanma düşüncesinde karşımıza çıktığı üzere soyut bir akıldan hareketle kurgusal toplum tasarımları yapmak bize toplumsal gerçekliği vermez; tam tersine mevcut tarihsel ve toplumsal düzendeki olgusal olarak görülebilen insandan hareket etmek gerekir. Bu olgusal insan ise kaçınılmaz olarak toplumsaldan hareketle açıklanabilir. Kısacası mevcut insanı ve onun doğasını analiz etmek doğrudan toplumsal ilişki, norm ve kurumların analizini zorunlu kılar; çünkü bu düzeyler iç içe geçmiştir.

Muhafazakârlara göre bireylerin içinde yer aldıkları toplumsal norm, kurum ve ilişkiler bilinçli bir tasarımın yahut rasyonel bir dizaynın ürünü değildir; büyük ölçüde tarihsel süreçte kendiliğinden oluşmuştur; bünyelerinde uzun bir geçmişin beşeri tecrübesinin bilgisini ve hikmetini barındırırlar. Muhafazakârlığın *tarih, önyargı* ve *gelenek* savunusu bu noktada anlam kazanmaktadır. Tarihin ve geleneğin içinden süzülüp gelen süreklilik kazanmış toplumsal kural ve kurumlar, ilk başta çıplak akılla anlaşılamayacak da olsa, bireysel ve toplumsal düzeyde ancak yok olmaları hâlinde eksikliği anlaşılabilir olan yaşamsal işlevleri yerine getirirler. Örneğin zamana karşı koyabilmiş kurumlar, uygulamalar ve değerleri ifade eden gelenekler, bir toplumun tarihsel sürekliliğinin ifadesidir ve toplumsal istikrarın da temelini oluşturur. Ayrıca gelenekler bireylere aidiyet ve bir kimlik duygusu vererek hızlı değişimlerin yol açtığı belirsizliğin neden olduğu güvensizlik ve boşluk hissinden insanları kurtarırlar. Bir diğer örnek olarak aile kurumu, herhangi bir dönemde herhangi bir filozofun ya da bir akıl yürütmenin ürünü/icadı değildir; beşeri gelişimin yüzyıllarca süren evriminden ve tarihin testinden başarıyla geçmiş anonim bir toplumsal kurumdur. Beşeri düzen ve bireysel mutluluk için önemli işlevleri yerine getiren aile kurumu bu doğası nedeniyle korunmayı ve savunulmayı hak etmektedir. Ayrıca toplumsal kurum ve normlar açıkça görülebilen doğrudan işlevlerinin yanında, kolayca fark edilemeyecek olan hatta ancak ortadan kalktıklarında kavranabilecek ya da eksikliği hissedilecek olan dolaylı ya da örtük işlevlere de sahiptir.

İnsan rasyonel bir analizle ilk bakışta bu karmaşık toplumsal düzeni ve işlevlerini anlayamayabilir. Bu nedenle toplumsal olana Aydınlanma'nın kibri ile değil, aklın güçsüzlüğünü fark eden insanın mütevazı tutumuyla yaklaşmak gerekir.

Toplumsal olanın bireysel olana önceliğini kabul eden muhafazakâr düşünceye göre toplum, karşılıklı işlevsel bağımlılık taşıyan karmaşık unsurlardan oluşan *organik bir bütünlük* taşır. Bu noktada bireyci temellerden hareketle ortaya konulan '*toplum sözleşmesi*' anlayışını ve buna dayalı toplumsal çözümlenmeleri '*mekanik*' ve '*atomist*' bir toplum görüşünü yansıttığı için yanlış bulan muhafazakârlara göre, sanki toplum dışında ya da öncesinde bir birey, bireysel hak ya da sözleşme varmış gibi kurgusal varsayımlardan hareketle çözümlenme yapılamaz. Aydınlanma'nın rasyonalist ve tarih dışı varsayımlarının ürünü olan bu tarz perspektifler, mevcut insan ve toplumun gerçekliğini anlamaktan çok, ideolojik olarak kurgulanan olması gereken düzen anlayışı için bir tür müdahaleyi amaçlamaktadır. Muhafazakârlara göre toplum, bireylerin aritmetik toplamı olmadığı gibi bireysel iradelerin toplamından meydana gelen bir tür sözleşme ürünü yapay bir oluşum da değildir. Toplum analitik ve didaktik amaçlarla bile olsa bireylere ayrıştırılamaz. Olağanüstü derecede karmaşıklık taşıyan ve bu yönüyle de çıplak akılla çözülebilecek bir açıklığa sahip olmayan organik toplumsal yapı bireylerin mekanik bir toplamı değildir (Nisbet, 1952; 1997).

Muhafazakârlığın otorite görüşünün en önemli unsurlarından birisini oluşturan *toplumsal organik bütünlük* anlayışı, mekanik ve atomist toplum görüşlerine karşı ileri sürülen ve çoğu zaman da bir tür *organizmacı* perspektifle iç içe geçen bir yapıya sahiptir. Buna göre toplum ya da toplumsallık, bazı Aydınlanmacıların iddia ettiği gibi, mekanik değil organik bir doğaya sahiptir. Muhafazakâr kavrayışta toplum, çok değişik işlevleri yerine getiren farklı toplumsal kurum, ilişki ve normlardan oluşan ancak bu parçaların üstünde ve onların bir kısmına indirgenemeyecek varoluşa sahip bir organizmaya benzetilir. Aydınlanmacılar fizik dünyadaki atomların yerine bireyleri koymuşlar ve atomların birleşmesiyle oluşan fiziki yapılar gibi toplumu da bireylerin iradeleri ve eylemleriyle teşekkül edebilen, değiş(tiril)ebilen ve yeniden kurulabilen bir mahiyette düşünmüşlerdir. Bu mekanik perspektif toplumsalın organizmaya benzeyen ve organik bir işleyişe sahip olan doğasını ıskalamıştır.

Muhafazakâr anlayışa göre toplumu oluşturan kural, ilişki ve kurumlar hiçbir şekilde kolayca birbirinden ayrıştırılabilecek ya da yalıtılabilecek mekanik bir varoluşa sahip değildir. Organizmanın organlarına ve hepsini birbirine bağlayan karmaşık milyonlarca damarlarına benzer şekilde, toplumsal kurumlar işlevsel açıdan birbirine bağımlıdır ve şöyle ya da böyle bir şekilde birbiriyle ilişkilidir. Organların birindeki bir hasarın diğerlerini etkilemesi gibi, toplumdaki bir unsura yönelik müdahale sadece onunla sınırlı kalmaz; orta ve uzun vadede bütün toplumu etkileyen sonuçlar üretir. Daha sonra sosyolojide '*niyetlenilmemiş sonuçlar yasası (the law of unintended consequences)*' adı verilecek olan bu ilkeyi muhafazakâr düşünürlerin büyük çoğunluğunda bulmak mümkündür.²

Kısaca belirtmek gerekirse organik bütünsellik ve organizma benzetmesinin sonucu, toplumun üzerinde kolayca düzenleme yapılamayacak yahut istenildiği şekilde yeniden tasarlanamayacak olmasıdır. Mekanik bir araçtaki gibi bozulan parçanın yerine yenisini takmak organizmada/toplumda mümkün değildir; organizmayı ayakta tutan sonsuz karmaşıklıkta unsurlar arasındaki hassas dengelerdir. Ayrıca organizma/toplum mekanik araçlar gibi insanlar tarafından icat edilmiş ya da yapılmış da değildir; tarihsel süreçte insan doğasının derinlerinde kök salmış ve kuşaklar boyunca gerçekleşen birikimin sonucunda doğal etkenlerce şekillendirilmiştir. Çok kullanılan bir mecazla ifade etmek gerekirse, topluma mekanik bakan mühendis gibi değil organik bakan bahçıvan gibi yaklaşılmalıdır. Organik bakışın sonucu olarak muhafazakârlara göre toplum bireysel irade, sözleşme ve soyut hak teorilerinden hareketle açıklanamaz ve anlaşılamaz. Organizmaya benzeyen toplum yapısı gereği bazı sınırlılıklar ve zorunlulukları da beraberinde taşır. Nasıl bedenimiz sağlık, beslenme, güvenlik vb. gibi hususlarda bize bazı görevler ve zorunluluklar getiriyorsa, benzer şekilde organik toplum yapısı da bireylere sunduğu imkânların yanında bazı görev ve sorumluluklar da yükler. Tam da bu nedenle özgür tercih ve hak anlayışını görev, disiplin ve sorumluluktan yalıtılmak mümkün değildir. Muhafazakârlara göre Aydınlanmacılar ve Devrimciler sanki toplum için bunlar gerekli değilmiş gibi soyut teoriler

² '*Niyetlenilmemiş sonuçlar*' ilkesinin yakın tarihli modern bir yorumu için bkz. (O'Hara, 2011: 52-5).

üretmişler ancak reel gerçeklik onları bireyleri daha derin bir köleliğin içine atmaya zorlamıştır.

Otorite

Yukarıda kısaca değindiğimiz toplumsala dair argümanlar ve daha önce aktardığımız beşeri eksiklik felsefesi ve rasyonel otonom özne eleştirisi muhafazakâr düşüncedeki 'otorite' anlayışının kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Muhafazakârlıkta insan doğasının sınırlı ve kusurlu yapısının anti-rasyonalist açıklaması, toplumsal hayatta çok farklı düzeylerde otoritelerin oluşmasını *doğal bir zorunluluk* hâline getirmiştir. İster teolojik referanslarla isterse insanlığın evrimsel beşeri tarihinin doğal bir sonucu olarak açıklansın muhafazakâr düşünceye göre otorite/ler, toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu yönüyle de doğal zorunluluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle, insan fitratı gereği sosyal bir varlıktır; doğasındaki tutkular/eğilimler kaçınılmaz olarak otoritelerin oluşmasına yol açmıştır. Dindar (metafizik) muhafazakârlar açısından bu durum, insanı yaratan Yaratıcının onun doğasına uygun toplumsal ve hatta siyasal otoriteleri³ de dilemesinin bir sonucudur. Buna göre aşkın kozmik düzende bir tür '*varlıklar hiyerarşisi*' yani cansız madde alanından başlayarak, bitkiler, hayvanlar, insanlar, görünen ve görünmeyen dünyalardan hareketle Yaratıcıya kadar ulaşan hiyerarşik ve dikey bir örgütlenme mevcuttur. Ortaçağ Hıristiyan teolojisinde temellenen bu inanç, modern muhafazakâr düşüncenin dindar olan açıklama tarzlarında karşımıza çıkmayı sürdürür. Ortaçağ'ın ünlü ilkesi "*Omnis potestas a deo*" yani "*her iktidar Tanrıdan gelir/kaynaklanır*" anlayışına bir şekilde bağlı kalmayı sürdüren muhafazakârlara göre, ailede babanın ya da ebeveynin otoritesi, eski dönemler için efendinin köle üzerindeki otoritesi, hükümdar ya da prensin uyruklar üzerindeki otoritesi Tanrıdan kaynaklandığı için itaat yükümlülüğü aşkın bir kökene dayanmaktadır. Dini bir referansta bulunmayan muhafazakârlar için ise, yukarıda değindiğimiz gibi ailede, toplumda ve

³ Siyasal otorite ve siyasal meşruiyet konusu bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Bu kısımda konu genel olarak otorite anlayışı ve toplumsal otoriteler üzerinden incelenmektedir.

devlette karşımıza çıkan otoriteler beşeri tarihsel süreçte kendiliğinden oluşmuş ve önemli işlevleri yerine getirdikleri için de varlıklarını sürdürmeye devam etmiş doğal kurumlardır.

Muhafazakâr düşüncede otorite anlayışının temel özelliği, “siyasal otoriteyi aşan ve bireye davranışlarında itaat etmesi gereken ahlâki kodların çerçevesini veren dini veya dini olmayan üstün bir buyurma gücünün belirleyiciliğini öngörmesidir” (Özipek, 2004: 102). Bu itibarla otoritenin mutlaka siyasal olması yahut gözle görünür bir iktidarda somutlaşması gerekmez. Hatta bazı durumlarda, otoritenin bu geniş anlamı, gerektiğinde politik otorite olmasa da, yahut ona karşı bile olsa, birey ve toplumu belirli bir düzen ve disiplin altında tutarak istikrarı ve sürekliliği temin etme gibi bir işlevi vaaz etmektedir. Bir diğer deyişle, otoriteler toplumsal organik bütünlüğün doğal bir parçası olarak zorunlu bir varoluşa sahiptir. Otoritelerin vaaz ettiği kurallar ve nizam olmaksızın herhangi bir toplumsal düzenin yaşaması mümkün değildir. Çünkü diğer organizmalarda olduğu gibi organik bütünsellik olarak toplum da bazı zorunluluk ve sınırlılıkları bünyesinde taşır. Onu toplumsal bütünlük yapan özünde bu sınırlılık ve zorunluluklardır zaten. İnsanlar bu nedenle yaşadıkları aile, toplumsal kurumlar ve devlete karşı doğal bazı sorumluluk ve yükümlülüklerle sahiptir; sadakat göstermeleri gereken otoriteler bu kurumların bünyesinde toplum gibi doğal olarak gelişmiştir. Soyut bazı teorilerden hareketle sanki bu zorunluluk ve sınırlılıklar yokmuş gibi çözümlene yapılırsa bizatihi toplumsal düzenin zevaline yol açılacaktır. Toplumsal düzen bir kez sarsılırsa da soyut teorilerin vaaz ettiği özgürlük, eşitlik, erdem, hak, tercih, sözleşme vb. gibi kavramların somut temelleri yıkılacağından, sonuç hüsrana ve kaçınılmaz olarak yeni bir düzen kurmanın gerektirdiği politik şiddet olacaktır.

Muhafazakâr düşünceye göre, otoriteyi liberaller gibi özgür bireylerin tercihleri sonucu oluşan sözleşmelerden kaynaklandırmak doğru değildir. Otorite çerçevesindeki itaat ilişkisi bütünüyle gönüllü ya da özgür bir nitelik taşımaz. Toplumsalın doğasının zorlayıcılığında olduğu gibi, otorite ilişkileri de kendiliğinden bazı zorunluluk, sınırlılık ve yükümlülükleri beraberinde getirir. Muhafazakâr düşüncede buna en çok verilen örnek ebeveynin çocukları üzerindeki otoritesidir. Buna göre ailede karşımıza çıkan otorite, ço-

cuklar açısından herhangi bir sözleşme yükümlülüğünden ya da özgür iradeden kaynaklanmaz. Ailede çocukların güvenliğinin sağlanması, tehlikelerden korunmaları, sağlıklı beslenmelerinin temin edilmesi vb. gibi ihtiyaçlar otoriteyi doğal bir zorunluluk olarak meşru bir şekilde açığa çıkarır. Kısacası aile ilişkilerinde kişilerin iradelerinden ve rızalarından bağımsız olarak, toplumsal ve ahlâki ilişkinin kendi doğası bazı kuralları ve yükümlülükleri de beraberinde getirir. Benzer bir durum bireylerin içine doğdukları toplum ve devletle olan ilişkilerinde de geçerlidir; buradaki otoritelerle olan ilişkide de bütünüyle gönüllü ya da özgür olmayan ve ilişkinin doğasınca dikte edilen yükümlülükler mevcuttur.

Muhafazakârlar genel olarak otoritelerin insanın ihtiyacı olan güvenlik ve aidiyet duygusuna cevap verdiğini, bireyleri köksüzlük ve anomi duygusuna karşı koruduğunu ileri sürerek faydalı ve işlevsel olduklarını savunurlar. Bir diğer ifadeyle, otoritelerin varlığı, eksik ve kusurlu bir doğaya sahip olan bireylerin iradelerinin sınırlandırılmasını ve hatta bazen engellenmesini ve bu yolla toplumsal düzenin temin edilmesini garanti eder. Bu ve benzeri açıklamalar, otorite anlayışı bağlamında muhafazakâr düşüncenin içerdiği *paternalizm* eğilimini açıkça göstermektedir. Ancak ailede, okulda, işyerinde, toplumsal ve siyasal alanın değişik düzeylerindeki otoritelerin muhafazakârlarca zorunlu ve faydalı görülmesi, bunların mutlak ve keyfi olduğu anlamına gelmez. Burada muhafazakârlık hassas bir dengeyi korumaya çalışır. Buna göre otorite ilişkileri tek yanlı değildir; karşılıklı hak, yetki ve sorumluluklar bağlamında şekillenir. Örneğin ailenin çocuklar üzerindeki meşru ve doğal otoritesi onlara istedikleri gibi muamele edebilme hakkı vermez. Ebeveyn ilişkinin doğasından kaynaklanan otoritesini kullanır ancak bu ilişki aynı zamanda kendi bünyesinde ebeveynin sınırlılık ve zorunluluklarının da çerçevesini çizer. Bu durum genel bir ilke olarak diğer düzeylerdeki otoriteler için de geçerlidir. Ana akım muhafazakâr düşüncede otoriteye her koşulda itaat yahut körü körüne itaat gibi bir anlayış dışlanır; bunun yerine yukarıda değindiğimiz çerçevede belirli sınırlar içinde kullanılan otoriteye yönelmiş iradi ve sağlıklı bir saygıdan bahsedilir (Heywood, 2007: 99-101). Ancak bu hassas dengeyi korumak her zaman mümkün olmamıştır. Muhafazakârların çoğu buna işaret etmiş olsa da, *otoriter muhafazakârlık* otoriteyi hiçbir şekilde sorgulanamaz ve mutlak tanımlayarak, her koşulda itaat edilmesini salık vermiştir.

Bu noktada otorite konusunun bir dizi diğer kavramla da ilişkili olduğunu belirtmek gerekir. Organik toplumsal bütünsellik anlayışı kaçınılmaz olarak hiyerarşik bir yapıyı yaratmakta ve mülkiyetin doğal, gerekli ve hatta değerli addedildiği bir anlayışla bütünleşmektedir. Muhafazakârlığa göre, doğası gereği hiyerarşik bir yapıya sahip olan toplumda insanlar arasında yok edilmesi imkânsız olan '*doğal bir eşitsizlik*' mevcuttur. İnsan doğasında ve organik toplumsallığın derinliklerinde temellerini bulan bu eşitsizlik nedeniyle, toplumda iktidar/güç, statü ve mülkiyet her zaman eşitsiz dağılmıştır. İnsanlar farklı yetenek ve becerilerle doğdukları ve farklı eylemlerde buldukları için, toplumsal eşitlik ideali hem doğal değildir hem de gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir hedefdir. Organizma gibi toplumda da farklı işlevleri yerine getiren değişik organlar/kurumlar mevcuttur ve bunlar arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi olmakla birlikte parmak ile beynin, ayak ile kalbin eşit olmaması gibi toplumda da işlev, konum, statü, servet vb. açısından doğal bir farklılaşma ve bunun yol açtığı doğal bir eşitsizlik vardır. Muhafazakâr düşüncede insanlar ancak ahlâki düzeyde eşit kabul edilirler; toplumsal ve siyasal düzeyde bütünüyle giderilmesi mümkün olmayan reel bir eşitsizlik bulunur. Gerçekte hiyerarşi, eşitsizlik, mülkiyet ve otorite gibi unsurlar, organik toplumsal yapının zorunlu sonuçlarıdır. Burada muhafazakârlık açısından önemli olan bunları yok etmeye çalışmak değildir; toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için bunlardan kaynaklanan sorunları minimal seviyede tutacak politikaları takip etmek, örneğin kaçınılmaz olan gerçek eşitsizliği katlanılabilir seviyede tutmak ya da mümkün olan iyileştirmeleri yapmaktır.

Görüldüğü üzere muhafazakâr düşüncede zorunlu ve faydalı olarak görülen otorite, toplumsal ve siyasal alana dağılmış çoğulcu bir nitelik arz etmektedir. Organik toplumsal bütünselliğin önemli bir parçası olarak aile, din, yerel grup, cemaat, kilise, lonca, devlet vb. gibi farklı alanlara dağılmış otoriteler, toplumsal düzen ve istikrar için önemli işlevler yerine getirirler. Yukarıda değindiğimiz gibi otoritenin mutlaka gözle görülür bir iktidarda somutlaşması gerekmez; bazı durumlarda kendisine başvurulabilecek üstün bir kurallar sistemi de muhafazakârlar için saygı duyulan bir otoriteyi simgeleyebilir. Örneğin Amerikan kolonileri her ne kadar bağlı oldukları İngiliz otoritelerine saygısızlık etmiş ve karşı gelmiş olsalar

da, bunu daha üst bir otoriteye Tanrının otoritesine bağlılıkla gerçekleştirmişlerdir. Kısacası bazı durumlarda otoriteyi simgeleyen nihai kurallar, siyasal olanlar da dâhil çeşitli otoritelerin meşruiyetlerinin test edildiği bir denek taşı hâline gelebilir (Özipek, 2004: 102-103). Muhafazakârlar için otoritenin kaynağı ve meşruiyeti sözleşme kuramlarında olduğu gibi rasyonel bir tasarıma yahut bilinçli bir kurguya dayanarak açıklanamaz; otoriteler tarihsel süreçte toplumsal teamül yoluyla oluşmuştur; insanlığın ortak duygusundan çıkan ortak pratiğinin sonucudur. Anglo-Amerikan muhafazakârlığının kurucusu olarak kabul edilen Edmund Burke'ün (Duman, 2010a: 233) ifadesiyle, "insanlığa karşı belirli iradi bir sözleşmenin ürünü olmayan yükümlülüklerimiz vardır. Bunlar insanın insanla, insanın Tanrı'yla olan ve bir seçim konusu olmayan ilişkisinden kaynaklanmaktadır".

III. Siyasal Otorite ve Meşruiyet: Otorite *Versus* Otoriteryanizm⁴

Muhafazakârlık otorite konusunu siyasal olanı aşan bir perspektifle çok daha geniş anlamda kavramakla birlikte, kendi tarihsel bağlamı açısından değerlendirildiğinde, modern egemen devletle karşımıza çıkan politik otorite muhafazakâr tahayyülün şekillenmesinde merkezi bir konumda bulunmaktadır. Çünkü muhafazakârlık, iktidarın özünü/ilkesini ifade eden *auctoritas* ile iktidarın yürütülmesini/uygulanmasını ifade eden *potestas*'ı tek bir merkezde toplayarak bu merkezi de rasyonel bir meşrulukla donatan yani egemenliği içkin olan modern devletin gittikçe artan ve merkezleşen gücü karşısında, tarihe ve geleneğe referansla gösterilen tepkiyle şekillenmiştir. Modern devlet belirli sınırlar içerisinde meşru güç/iktidar kullanma tekeline sahip egemen bir otorite olarak, önceki siyasal örgütlenmelerdeki çoklu ve bölünmüş iktidar yapılarının yok edilmesi ve bir tür iktidar 'tekliğinin/birliğinin' sağlanmasıyla tarih sahnesindeki yerini almıştır. 'Kurumsallaşmış egemen güç' olarak tebarüz eden modern siyasal otoriteyle birlikte, merkezi ordu ve bürokrasinin artan gücü karşısında, eski yerel, dini ve bölgesel ara kurumların/mekanizmaların yetkisi ve etkisi gittikçe azalmıştır. Bu süreç, teorik düzeyde 'toplumsal sözleşme' ve 'halk/ulus egemenliği'

⁴ Bu başlığın içeriğinde yer yer Fatih Duman'ın "Muhafazakâr Düşüncede Devlet Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme" başlıklı makalesinden yararlanılmıştır (*Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, yıl 7, sayı 28, nisan-mayıs-haziran, 2011, ss. 33-63).

kuramlarıyla demokratik meşruiyetini de geliştiren ve bu haliyle, Hobbes'un da ifade ettiği gibi, bu dünyada yaşayan *ölümlü bir Tanrı (Leviathan)* gibi olan modern devletin karşı konulamaz gücünün sınırlanmasının gerekliliği tartışmalarını da gündeme taşımıştır. Bu bağlamda muhafazakâr düşünce hem siyasal otoriteyi doğal, zorunlu ve faydalı görmekte hem de merkezileşmesi ve mutlaklaşmasından endişe duymaktadır. Hem güçlü ve etkili bir siyasal otorite arzulamakta hem de bu otoriteye bireyler ve ara kurumlar lehine sınırlar çekmeye çalışarak yine hassas bir dengeyi otorite/ler açısından da gözetmeye çalışmaktadır. Bu hassas denge çabasının altyapısını oluşturan belirli temel argümanlar mevcuttur. Aşağıda bu argümanlar belirli bir bütünsellik içinde ele alınacaktır:

Çoğunlukla muhafazakârlar, siyasal otoritenin kökenine ve meşruiyetine dair ileri sürülen '*toplum sözleşmesi*' ve '*doğa hâli*' kurgularına mesafeli durmaktadır. Muhafazakârlara göre, özgürce gerçekleşen bir sözleşme için öncelikle sağlıklı işleyen bir toplumsal düzen gereklidir; toplumsal düzenin yokluğunda özgür bir sözleşmeden bahsetmek mümkün değildir (Scruton, 1989: 29-30). Doğa hâli ve sözleşme kurguları, ister insanlığın gerçek tarihsel öyküsü olarak sunulsun isterse sadece metodolojik birer araç olsun, iki durumda da geçerli bir açıklama sunmaz. Siyasal otoriteye dair bu tarz açıklamalar ya mevcut bir tarihsel/toplumsal gerçekliğe karşı çıkmak ya da kurgulanan bir yapıyı inşa etmek ve meşrulaştırmak için kullanılan yapay araçlardır. Muhafazakârlara göre tecrübe ve deneyime dayanmadığı için, doğa hâli ve sözleşme kurgularının tarihsel ampirik düzeyde bir gerçekliği yoktur. Siyasal otoriteye dair tarih dışı gördüğü bu tarz rasyonalist kurguların eleştirisine dayanan muhafazakârlığa göre, devlet bireysel iradeler üzerinde yükselen yapay bir kurum değildir; geniş anlamda süreklilik taşıyan tarihsel süreçteki organik toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçasıdır. Akılcı ve mekanik bir çözümlemeye uygun olmayan '*toplumsallık*', aynı zamanda siyasal otoritenin de bir parçasını oluşturduğu '*organik bir bütünsellik*' içinde var olmaktadır (Honderich, 1990: 148 vd.). Bir diğer deyişle, siyasal otorite, diğer otorite türleri gibi toplumsal gelişimin bir ürünü olarak doğal bir şekilde açığa çıkmıştır; onu çözmek için rasyonalist kurgulardan değil gelenek, tecrübe ve teamüllerden hareket etmek gerekir.

Bunun yanında muhafazakâr düşüncede iktidar ya da devlet dinsel bir temelden hareketle de açıklanabilmektedir. Örneğin Burke'e göre, insanı ve onun doğasındaki tutkuları Yaratıcı var etmiştir ve onun olması gerektiği gibi olmasını sağlayacak araçları da sunmuştur: "Bize, erdemimizi olgunluğa erdirebilecek bir doğa bahşeden, aynı zamanda bunun için gerekli araçları da diledi. O, böylece Devlet'i diledi" (Burke, 1993: 98). Görüşlerinde feodal siyasal otorite anlayışını takip eden Fransız muhafazakâr düşünür Bonald'a göre de egemenlik Tanrı'dan kaynaklanır; aile, kilise ve siyasi otorite Tanrı'dan kaynaklanan bu iktidarı kendi alanlarında meşru şekilde kullanır. Her bir otorite kendi alanında iktidara sahiptir; karşılıklı olarak alanlarına müdahale ve tecavüz etmemeleri gerekir; birinin diğerinin alanına müdahalesi tiranlıktır. Fransa'daki devrimci devletin iktidarını ailenin ve kilisenin alanına fütursuzca uygulaması Bonald'a göre tiranlıktır (Nisbet, 2007: 93-4). İster dinsel terimlerle ifade edilsin isterse tarihsel süreçte karşımıza çıkan doğal bir zorunluluk üzerinden açıklansın, muhafazakâr düşünceye göre siyasal otorite toplumdaki otorite türlerinden sadece birisidir ve yetki/etkinlik alanı diğer otoritelerin iktidar alanı ile sınırlanmıştır.

Muhafazakârlığın otoriteyi önemseyen ve toplumsal düzen için zorunlu gören anlayışı, otoriter ve merkezi bir siyasal iktidarın sınırsız gücünü kabulleneceği anlamına gelmez. Muhafazakârlık açısından tam tersi bir durum söz konusudur. Muhafazakârlara göre modern siyasal otorite Aydınlanma'nın 'rasyonel otonom birey' hedefini gerçekleştirememiş, gittikçe bireylerin içinde özgürce nefes aldığı ortamlar ve kurumlar devlet otoritesi altında ezilmeye başlanmıştır. Modern siyasal otorite topluma daha fazla müdahale eder hâle gelmiş ve bireylerin geleneksel toplumda olduğundan daha fazla ezilmesine yol açmıştır. Merkezileştirici bürokratik bir aygıt hâline gelen modern devlet aile, akrabalık grupları, kilise, lonca ve insanların aidiyet hissettiği sivil toplumun bütün yerel ve bölgesel birliklerinin yani sosyolojik ifadesiyle *ara kurumların/meکانizmaların* altını oymuştur. Muhafazakârlara göre bireyler ile siyasal otorite arasındaki sivil alanda yer alan ara kurumların biçimi ya da örgütlenme tarzları tarihsel süreçte değişebilir ancak siyasal otorite karşısında bireylere sundukları bağlılık ya da güvenlik duygusu, dayanışma ve beraberlik algısı, yabancılaşmayı engelleyen etkisi devam etmektedir. Başka bir deyişle, modern siyasal otoritenin, bireylerin örgütlülük hallerini ifade eden bu otonom sosyal

grupları ortadan kaldırması, yasaklaması ya da onların işlevlerini kendi üzerine alarak devasa bürokratik kurumlar oluşturmaları, bireyleri yalnızlaştırmış, yabancılaştırmış ve Leviathan'ın tecavüzlerine karşı savunmasız birer yem durumuna düşmelerine yol açmıştır (Özipek ve Bülbül, 2007). Örnek vermek gerekirse, aralarındaki iki yüz yıla rağmen iki muhafazakâr düşünür olan *Burke* ve *Nisbet*'in ortak kaygısı, birey-devlet ilişkisini dolayımlayan ara kurumların ya da sivil toplumdaki örgütlenmelerin otoritesinin tahrip edilmesinin devletin içte ve dışta şiddete başvurmasına ve bir tür savaşı makinesi olarak militarizme yönelmesine yol açacağıdır.

Modern siyasal otoriteyi sınırlamak, siyasal özgürlüğü sağlamak ve despotizmi engellemek için önerilen *ara kurumlar anlayışı*, muhafazakâr düşünürlerdeki (Montesquieu, Bonald, Burke, Tocqueville, Nisbet, Kirk vb.) ortak kabullerden birisi olmuştur. Bu yaklaşıma göre, bir ülkedeki en üst siyasal otorite/güç olan devlet, rasyonel ve soyut hak teorilerince değil ancak başka meşru iktidar alanlarıyla sınırlanabilir; iktidarı iktidarla sınırlamaktan başka çare yoktur. Bu iktidarın özüne ilişkin perspektif, siyasal iktidarın biçiminin ötesine geçen bir anlayışa dayanmaktadır. Buna göre siyasal otoritenin despotlaşması, keyfileşmesi yahut sınırlarını aşması tek kişinin, azınlığın ya da çoğunluğun yönetiminde de gerçekleşebilir. Hatta muhafazakârlara göre, modern dönemde çoğunluğun desteğini arkasına alarak demokratik meşruiyetini sağlamış olan siyasal otoritelerin, keyfileşmesi ve sınırlarını aşması daha muhtemeldir. Bu nedenle Rousseaucu '*genel irade*', '*halk/ulus egemenliği*' vb. gibi kavramlara mesafeli duran muhafazakârlara göre, bu teorik araçlar rahatlıkla gücün mutlaklaştırılması için istihdam edilebilir; Fransız Devrimi'nden bu yana modern dönem bunun çeşitli örnekleriyle doludur.⁵ Bu noktada siyasal otoritenin toplumsal ve tarihsel temellerini ön plana alan muhafazakâr perspektife göre, önemli olan somut gerçeklikteki insanların, farklı toplum kesimlerinin ya da sınıfların/tabakaların durumu, tarihsel sürecin ürünü olan toplumsal/siyasal kurumların özellikleridir. Kısacası muhafazakârlık

⁵ Nisbet'in (2013: 149) ifadesiyle, "Burke'ten itibaren muhafazakârlara göre, Devrimcilerin, geleneksel lonca, komün, kilise ve ataerkil aile otoritelerinden aldıkları ve tehlikeli bir şekilde, bireye ve halk iradesine yerleştirdikleri şey, Avrupa tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir biçimde siyasi gücü yüceltmek ve azdırmak olmuştur. 'Her anlamda, Güce tapınıyor ve onu takip ediyoruz,' diye yazmıştı Carlyle. Bu tema, 19. yüzyıl muhafazakârlığının kanayan yarasıydı".

siyasal otoriteyi, rasyonel soyut siyasal teorilerle değil bir tür siyaset sosyolojisine odaklanarak analiz etmeye yönelmektedir.

Muhafazakârlık açısından aynı çözümleme tarzı 'özgürlük', 'eşitlik', 'adalet', 'katılım' vb. gibi kavramlar için de geçerlidir. Belirttiğimiz gibi muhafazakârlara göre soyut ve kurgusal teoriler yoluyla siyasal otoriteyi sınırlamak mümkün değildir. Hatta Fransız Devrimi'nde açığa çıktığı üzere soyut bir 'bireycilik' ile kapsayıcı bir 'devletçilik' birbirini destekleyecek şekilde bir arada bulunabilir. Bu nedenle siyasal otorite ancak tarihsel sürecin ürünü olan kurumlar ve kurallar aracılığıyla sınırlanabilir; bunlar ise farklı toplumsal gerçekliklerde değişik biçimlerde somutlaşmaktadır. Örneğin 'özgürlük' somut toplumsal düzenden ayrı ya da onun dışında bir kavram olmadığı için ancak siyasal otoritenin bu kurumların otoritesiyle sınırlanması yoluyla mümkün olabilir. Muhafazakârlar özgürlük için bir düzenin yani sınırların ve yükümlülüklerin ön şart olduğunun altını her zaman çizerler. Özgürlüğün toplumsal doğasını ve koşullarını vurgulayan bu bakış açısına göre, toplumsal alandaki çeşitlilik ve farklılıklar ve bunların örgütlülük biçimleri, devlet iktidarının gerçek sınırlarını ve özgürlüğün de ön şartını oluşturmaktadır. Hatta muhafazakârlara göre gerçek bireysel özgürlüğü mümkün kılan da yine siyasal otoriteye çizilen bu sınırlardır. Özgürlük ancak geleneğin ve tarihin ürünü olabilir ve yüzyılların ürünü olan belli kurumlar çerçevesinde tecessüm eder. Dolayısıyla siyasal otoriteyi sınırlayan da yine soyut teoriler değil bu tarihsel/toplumsal mekanizmalardır. Soyut bir şekilde bireysel hakların sıralanması ne özgürlüğü garanti edebilir ne de iktidara herhangi bir sınır çizebilir. Özgürlüğün düzenle ve toplumla ilişkili olan yapısını anlamayan Fransız devrimciler gibi insanlar, bireysel haklardan yola çıksalar da, son kertede devlette/ulusta gerçekte ise devlete egemen olan belirli bir kesimin iradesinde açığa çıkan bir despotizme ulaşmaktadır. Muhafazakârlara göre, gerçekte siyasal otorite karşısında özgürlük alanları olan ara mekanizmaların yok edilmesi, iktidarın merkezileşmesine ve bireylerin hak ve özgürlüklerinin devletin aydınlatıcı etkinliğine bağımlı kılınmasına yol açmaktadır. Edmund Burke'e göre böyle bir süreç kaçınılmaz olarak tek kişinin (mutlak monarşi) ya da çoğunluğun (mutlak demokrasi) despotizmiyle sonuçlanacaktır (Duman, 2010a: 409 vd.).

Muhafazakâr düşüncede, organik bütünsellik anlayışının sonucu olarak, iç içe geçmiş iki ayrı çözümleme düzeyi mevcuttur. Birinci düzeyde geçmişten geleceğe uzanan, ölmüşleri ve doğacak olanları da içinde barındıran ve kendisini tarihin ürünü olan toplumsal/siyasal kurumlarda açığa vuran geniş anlamda bir 'politik toplum' ya da 'Devlet/Toplum' ele alınmaktadır. Evrenselliği kendisiyle özdeşleştiren ve Hegelyen bir şekilde her şeyin en üst ilkesi ve belirleyicisi konumunda bulunan büyük harfle yazılan 'Devlet'tir bu. İkinci düzeyde ise, mevcut ampirik gerçeklikte somutlaşan ve tarihsel süreç içinde değişim geçiren bir siyasal otorite olarak 'devlet/yönetim' söz konusudur. Siyasal aygıt olarak devlet ile aşkın bir bütünselliğin birbirinden ayrılamaz parçaları olarak görülen 'Toplum/Devlet' anlayışı iki ayrı perspektifi yansıtır ancak çoğu zaman muhafazakâr düşünürlerin yazılarında bu iki düzey karmaşık bir şekilde bir arada bulunabilmektedir. Bir yandan devlet kavramı, sınırlanmasını mümkün kılan unsurları yok edecek şekilde yüceltilip kutsanırken, öte yandan artan devlet gücü rahatsız edici olduğunda bunu sınırlamanın yolları aranmaktadır. Bu ikilem sağlıklı bir şekilde çözülmeye kadar, muhafazakârlık bünyesinde bu potansiyel gerilimi ve bundan kaynaklanan sorunları taşımaya devam edecektir.

Muhafazakârlığın bünyesinde taşıdığı, Nisbet'in (2007: 91) ifadesiyle, "zapt olunamaz bir feodalizm unsuru", yani modern siyasal otorite karşısındaki çeşitli iktidar odaklarının otoritesini savunma eğilimi ve bununla ilişkili *adem-i merkeziyet* savunusu ilk dönem muhafazakârlar için çok açıktır. Ancak günümüz muhafazakârlığı feodaliteye uzaklığı ve yaşanan tarihsel tecrübenin de etkisiyle, ulus-devletin oluşturduğu geleneği ya da yapıyı devleti öne çıkartan bir şekilde savunabilmektedir. Tam da bu nedenle günümüzde başına eklenen çeşitli sıfatlarla liberal, liberteryen, otoriter, paternalist, pragmatik, milliyetçi, dinsel muhafazakârlık vb. gibi farklı düşünce damarlarından bahsetmekteyiz (Heywood, 2007: 102 vd.). Ancak yine de siyasal otoritenin sınırlarına dair *adem-i merkeziyetçi* anlayış muhafazakârlığın bir parçası olmayı sürdürmektedir.⁶

⁶ Nisbet'in (2007: 94-5) ifadesiyle, "Disraeli, Newman, Tocqueville, Bourget, Godkin, Babbitt'ten başlayarak günümüz muhafazakârlarından Oakeshott, Voegelien,

Muhafazakâr düşünce geleneğinde yukarıda zikrettiğimiz argümanlar çerçevesinde siyasal otorite ve meşruiyet konusunda belirli bir ortak eğilim mevcut olmakla birlikte, tarihsel süreçte farklı akımlar açığa çıkmıştır. Bu itibarla muhafazakârlık başlığı altında Edmund Burke'ün Adam Smith ile hemfikir şekilde müdahalede bulunmayan minimal bir devlet savunusu da vardır; paternalist muhafazakârlığın reformcu ve müdahaleci politikaları savunan anlayışı da vardır. Düzen ve hiyerarşiyi önemseyerek otoritenin gerekliliğini vurgulayan ancak bunu yukarıda değindiğimiz sınırlar içinde kavrayan bir gelenek de vardır; otoriter yönetimleri savunan, liberal demokratik ilkelere yönelik olumlu bir tavır göstermeyen ve hatta zalim bir yöneticiye bile itaat yükümlülüğünü savunan otoriter muhafazakârlık da vardır (Duman, 2017). Bir diğer deyişle, bazı muhafazakâr akımların otoriteye dair kavrayışı otoriteryanizme kapı aralamaya müsait yorumlara açıktır. Ancak muhafazakâr düşünce geleneğinde otoritenin zorunluluğu ve faydalarını dile getiren birçok düşünürün aynı zamanda sınırlı bir otorite anlayışına sahip olduğunu da unutmamak gerekir. Bu çerçevede otoriteye dair ana akım muhafazakâr vurgu, bireyi bütünüyle yok eden mutlak bir toplumsal ve siyasal zorunluluk/yükümlülük sonucunu doğurmaz. Bu vurgu bireyin mutlak itaatini ve toplumda ya da devlette hiçbir şeyi değiştiremeyeceği bir pasifizmi vaaz etmez. Hatta bu vurgu otorite sahipleri yahut iktidar kullananlar için de sınırlılık ve yükümlülüklerin altını çizerek ilişkiyi karşılıklılık esasına oturtmaya çalışır.

Muhafazakâr düşünce, yukarıda zikrettiğimiz gibi, birey ve devlet arasındaki örgütlülük hâllerine referansla ara kurumları meşru iktidar odakları ya da otoriteler olarak görmekte ve modern devletin müdahaleci ve homojenleştirici politikalarına karşı dengeleyici ve ılımlılaştırıcı bir unsur olarak değerlendirmektedir. Geniş

Jouvenel ve Kirk gibi muhafazakârlara kadar tümü politik devletin, ekonomik, sosyal ve ahlaki işlerden olabildiğince geri durması gerektiğini; ve ancak böyle yapmayla ailenin, mahallenin ve gönüllü ortak birliğin güçlenmesinin ve genişlemesinin mümkün olacağını vurgulamıştır. Son iki yüz yıldır siyasi pratikte Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Amerika'da da muhafazakâr politikanın ayırıcı özelliği, özel sektöre, aileye ve yerel topluluğa, ekonomi ve özel mülkiyete, devlet ve toplumdaki küçük birimlerin toplu haklarına saygı duyacak şekilde hükümetin önemli derecede bir adem-i merkeziyetçiliğe yönelmesi yönünde olmuştur".

anlamda sivil toplumun gelişmişliği üzerinden okunduğunda, bu argüman politik otoritenin sınırlanmasına hizmet edebilir ancak muhafazakâr düşünürlerde aile, cemaat, kilise, lonca, sınıf/tabaka, gelenek vb. bağlamında yer alan ara kurumlar savunusu, bireysel hak ve özgürlükler anlayışıyla çatışacaktır. Modern politik otoritenin gücü ve imkânlarıyla karşılaştırıldığında ara kurumların bireyler üzerindeki tahakkümü bireysel özgürlükler açısından önemsizmiş gibi görülebilir ancak bunu her zaman öngörmek mümkün değildir. Bir diğer deyişle, bireylere yönelik baskı, müdahale ve tahakküm bazı durumlarda ara kurumlardan da kaynaklanabilir. Bu çerçevede ataerkil aile ya da kilise ve cemaat yapılarının otoritesini siyasal otoriteye bir sınır olarak savunurken, bunların bireyler üzerindeki etkilerini de özgürlükler çerçevesinde iyi değerlendirmek gerekir. Tam da bu noktada muhafazakârlığın otoriterizm mi, liberal özgürlükçü bir modele mi eğilim göstereceği açığa çıkacaktır. Malum olduğu üzere muhafazakâr düşünce geleneğinde hem otoriter hem de liberal düşünce damarları mevcuttur; iki yöne giden eğilimler de bulunmaktadır (Duman, 2011: 50-52).

Kaynakça

- Arnhart, Larry (2009), *Darwinian Conservatism: A Disputed Question*, ed. Kenneth C. Blanchard, (Exeter, UK: Imprint Academic).
- _____ (2010), "Darwinian Conservatism Versus Metaphysical Conservatism", *The Intercollegiate Review*, Fall, pp. 22-32.
- Burke, Edmund (1993), *Reflections on the Revolution in France*, Oxford-New York: Oxford University Press.
- Duman, Fatih (2006), "Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 61, No:1, Ocak-Mart, s. 117-151.
- _____ (2010), "Toplumsal Hafıza, (Fransız) Devrim(i) ve Sosyal/Siyasal Kuram", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, yıl 6, sayı 24, nisan-mayıs-haziran, ss. 13-40.
- _____ (2010a), *Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına: Edmund Burke*, Ankara: Liberte Yayınları.
- _____ (2011), "Muhafazakâr Düşüncede Devlet Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, yıl 7, sayı 28, nisan-mayıs-haziran, ss. 33-63.

- _____ (2017), "Muhafazakâr İdeolojide Farklı Düşünce Gelenekleri Bağlamında 'Muhafazakârlığın Doğası'", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl 10, sayı 1, Haziran.
- Heywood, Andrew (2007), *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet Kemal Bayram vd., Ankara: Adres Yayınları.
- Honderich, Ted (1990), *Conservatism*, Westview Press: Boulder & San Francisco.
- Nisbet, Robert (1952), "Conservatism and Sociology", *The American Journal of Sociology*, Volume 58, Number 2, s. 167-175.
- _____ (1997), "Muhafazakârlık", çev. Erol Mutlu; T. Bottomore ve R. Nisbet, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ankara: Ayraç Yayınları, s. 93-127.
- _____ (2007), *Muhafazakârlık -Düş ve Gerçek-*, yay. haz.: Kudret Bülbül, çev: M. Fatih Serenli-Kudret Bülbül, Ankara: Kadim Yayınları.
- _____ (2013), *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Muller, Jerry Z. (ed.), (1997), "Introduction: What is Conservative Social and Political Thought?", *Conservatism -An Anthology of Social and Political Thought From David Hume to the Present*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press). s. 3-31.
- O'hara, Kieron (2011), *Conservatism*, London: Reaktion Books.
- Özipek, Bekir Berat (2004), *Muhafazakârlık -Akıl, Toplum, Siyaset-*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Özipek, Bekir Berat ve BÜLBÜL, Kudret (2007), "Robert Nisbet'i Okumak", içinde, Robert A. Nisbet, *Muhafazakârlık -Düş ve Gerçek-*, yay. haz.: Kudret Bülbül, Ankara: Kadim Yayınları.
- Scruton, Roger (1989), *The Meaning of Conservatism*, London: Macmillan Press.

